

KIRJA-ARVIO

Sanna Lipkin

Uusimpia tutkimuksia Euran Luistarista ja Etelä-Suomen rautakaudesta

Luihin ja ytimiin – Tutkimuksia ja tulkintoja Euran Luistarin kalmistosta
I märg och ben – Studier och tolkningar kring Luistari gravfält i Eura
Toim. / Red. Heli Etu-Sivola, Ulla Moilanen & Jhonny Therus; Käännökset /
Översättningar: Eva Ahl-Waris, Jonas Berg, Ulla Moilanen ja Andreas Koivisto
Sigillum, Turku / Åbo, 2023, 503 s.

Euran Luistarin rautakautinen kalmisto on yksi Suomen kuuluisimpia arkeologisia kohteita. Kalmisto löydettiin vuonna 1969 ja Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander aloitti sen tutkimukset, joita uudet arkeologisukupolvet ovat jatkaneet. Vuonna 2019 Luistarin löytymisen 50-vuotisjuhlassa syntynyt ajatus koota ajankohtainen tutkimus yksiin kansiin on eittämättä tuiki tarpeellinen. Käsissäni olevan kirjan ensimmäinen osa onkin omistettu Luistarin hautojen ja niiden luulöytöjen tutkimuksille. Toisessa osassa taas kerrotaan Luistarin ja muiden samaan aikakauden ajoittuvien kohteiden esine- ja tekstiililöydöistä. Kolmas osa käsittelee rautakautta laajemmasta näkökulmasta ja on otsikoitu ”Luistari inspiraation lähteenä”. Kirjan otsikko on osittain harhaanjohtava, sillä sen kahdestakymmenestä yhdestä luvusta yli kolmasosa eli kahdeksan ei ole millään tavoin tai vain löyhästi sidoksissa Luistariin tai sen löytöihin.

Vaikka kirja on paksu, lukeminen etenee nopeasti, sillä joka toisen luvun voi lukea suomeksi ja joka toisen ruotsiksi. Kirjassa on kahdeksan yhden sivun laajuista tietolaatikkoa ja sen päättää Tuomas Myllylän piirtämä humoristinen sarjakuva Kaksintaistelu / En tvekamp.

Joidenkin lukujen kirjoittajat taitavat aiheenkuljetuksen toisia taitavammin, mutta lukukokemuksena kirja on voittopuolisesti sujuva. Sen sijaan teos olisi kaivannut taitavan kustannustoimittajan loppusilauksen, sillä kielen sujuvuus ja oikeinkirjoitus niin ruotsissa kuin suomessa vaihtelee. On kuitenkin todella hienoa, että käännösuraakaan on ryhdytty, sillä näin kirja on laajemman yleisön saavutettavissa heidän omalla äidinkielellään.

Kirjan jokainen luku muodostaa oman kokonaisuutensa, mutta jotkut artikkelit ovat sisällöltään kovin yksityiskohtaisia metodi- ja tekniikkakuvailevia. Toimittajat eivät ota kantaa siihen, kenelle kirja on suunnattu, mutta toivovat, että kaksikielinen kirja toisi ”uutta ja jännittävää tietoa Luistarista [...] Itämeren molemmin puolin. Paikoitellen lukujen yksityiskohtaisuus antaisi olettaa, että kirja on suunnattu arkeologian opiskelijoille. Joskus tulee mieleen, että kohderyhmänä on myös arkeologian harrastajat. Valitut aiheet liittyvät usein rekonstruktioihin ja elävöittämiseen, mikä on ollut jo 1800-luvun lopulta saakka suomalaisen arkeologian kantava yleisötyön teema. Yhtä kaikki kirja tarjoaa jotakin luettavaa kaikille aiheesta kiinnostuneille.

Kirjan ensimmäiset luvut käsittelevät Luistarin varhaisimpia vaiheita. Jarkko Saipio (Luku 1) kertoo ansiokkaasti ja perusteellisesti alueen pronssikautisista ja varhaisrautakautisista vaiheista ja Kati Salo (Luku 2) varhaisten rökkiöiden ihmisluulöydöistä. Arkeologiset tutkimukset ovat kuitenkin painottuneet rautakaudelle ajoittuvan, merovingiajalla (noin 550–800 jaa.) perustetun kalmiston luu- ja esinelöytöihin. Näiden hautojen vainajien jäännöksistä on tutkittu muinais-DNA:ta Elina Salmelan ja Sanni Överstin toimesta (Luvut 3 ja 4) ja Heli Etu-Sihvola on selvittänyt haudattujen ravintoa stabiileilla isotooppeilla (Luku 5). Ulla Moilanen taas vetää yhteen hautojen kontekstien uusinta tutkimusta (Luku 6).

Kirjan näyttävintä antia tarjotaan esinelöytöihin ja pukuaiheisiin liittyen muun muassa Veronika Paschenkon pronssispiraaleilla koristeltuja päähineitä ja ohimokoristeita käsittelevässä luvussa (Luku 12), Mikko Moilasen taidokkaiden miekkalöytöjen ja niiden upeita re-

konstruktioita esittelevässä osuudessa (Luku 13) sekä tietolaatikoissa, joissa esitellään kansainvälisen tyylin rengasneuloja (Tietolaatikko 6, Martin Rundkvist) sekä sankasolkia (Tietolaatikko 7, Ulla Moilanen). Visuaalisen kuvan nykypäivään tarjoaa Anssi Kallion luku nykyajan taatointikulttuurin rautakautisista kuva-aiheista (Luku 20) sekä Tietolaatikko 8, jossa Mari Kotka kertoo lyhyesti, miten Luistarin korulöytöjä on hyödynnetty Kalevala Korun mallistossa.

Kuvitus on kirjan ehdoton vahvuus, mutta kuviin ei ole viittauksia Kariston lautanauhoja käsittelevää artikkelia lukuun ottamatta, ja kirjan yhdessä ainoassakin viittauksessa ohjattiin väärälle sivulle. Erityisesti teknisiä kuvauksia lukiessa on tarpeen katsoa ymmärtämisapua kuvista, ja lukijaa olisi hyvä auttaa löytämään oikeat kuvat, jotka on ripoteltu pitkin lukujen suomen- ja ruotsinkielisiä osioita. Joka tapauksessa, kuvat ovat onnistuneita ja hyvälaatuisia. Luvussaan ”Tuokiokuvia rautakaudelta / Ögonblicksbilder från järnåldern” Ulla Moilanen ja Jhonny Therus pohtivat menneisyyden elävöityksen ja ennallistusten autenttisuusongelmia ja kertovat kiinnostavasti myös kirjan kuvituskuvien taustasta ja kuvausprosessista.

Elävöitys ja rekonstruktiot ovatkin kirjan kantava teema; näitä asioita pohditaan luvuista kolmanneksessa. Näihin teemoihin kuuluvat edellä mainitun Moilasen ja Theruksen luvun lisäksi myös rautakautisten paitojen valmistuskokeilut imetyksen näkökulmasta (Luku 9, Päivi Maaranen), lautanauhojen rekonstruktiot (Luku 11, Maikki Karisto), Luistarin loistomiekan ennallistus (Luku 13, Mikko Moilanen), miesten muinaispukuennallistukset (Luku 14, Jenni Sahramaa & Mervi Pasanen) sekä Ravattulan muinaispuku (Luku 17 Jaana Riikonen). Myös Maija Mäki (Luku 19) pohtii arkeologisen kulttuuriperinnön merkitystä niin paikallisille kuin matkailijoille markkinoinnin ja kuntien brändäyksen näkökulmasta.

Kirjan lopussa on Sami Ranisen erinomainen ja kirjaa hyvin kuvaava yhteenveto (Luku 21). Hänen synteesinsä Luistarin sosiaalisesta hierarkiasta sekä varallisuuden epätasaisesta jakautumisesta luo kontrastia Anna-Maria Villan pohdinnoille Luistarin esineettömistä haudoista (Luku 7). Raninen käsittelee myös kiinnostavasti Luistarin kauppayhteyksiä muun muassa Bysanttiin. Kirjan kiinnostavinta antia tarjoavatkin tähän teemaan liittyvät luvut helmistä ja turkiksista. Jhonny Therus pohtii mitä bysanttilaiset metallifoliolla koristellut helmet kerto-

vat idän kauppayhteysistä ja naisten roolista (Luku 8). Tuija Kirkinen, Krista Wright ja Stina Björklund taas tuovat esille aiempaa monipuolisemman kuvan orgaanisen materiaalin käytöstä osana hautoja; he ovat onnistuneet tunnistamaan lukemattomien eläinten, muun muassa hirven, peuran, karhun, ilveksen ja ketun karvoja hautalöytöjen pinnalta (Luku 10). Minerva Pihan pohtiva kirjoitus Luistarissa puhutuista kielistä lukeutui niin ikään teoksen helmiin (Luku 15) kuten myös tutkimushistoriaan pohjautuva Janne Rantasen kirjoitus Jouko Voionmaan Satakunnan linnavuorista (Luku 16).

Yhtään kirjan tieteellistä arvoa kritisoidessa, kirjan käteeni saadesani odotin mukaansatempaavaa lukukokemusta, sillä värikuvineen kirjan olisi odottanut lupaavan sellaista myös aikakauteen vähemmän perehtyneelle. Teoksen toteutus jää kuitenkin etäiseksi ja Ranisen ansiokkaasta yhteenvedosta huolimatta kokonaisuus on hajanainen. Käsisssäni on totinen kuvakirja, joka osoittaa, että muutamia ilahduttavia poikkeuksia lukuun ottamatta Etelä-Suomen rautakauden tutkimus nojaa pitkään tutkimusperinteeseen, eikä ole vielä lähtenyt mukaan arkeologisen tutkimuksen uusimpiin tuuliin, joissa menneisyyden elävöittämisen sijaan pyritään löytämään ihmisyyden ja meitä ympäröivän luonnon syviä sävyjä. Kirja antaa hyvin yksipuolisen kuvan menneisyydestä, sillä esimerkiksi lapsuutta tai nuoruutta ei pohdita ollenkaan. Elämäämme väriä tuovat tunteet mainitaan vain sivuilla 388(398) ja 426(445). Niistä todetaan arkeologeille tyypilliseen tapaan, että ”Menneisyyden tunteiden esittäminen on myös haastavaa, sillä vaarana voi olla ajautuminen romantisointiin”. Aiheeseen tarttumattomuus voidaan nähdä teoksen todellisena puutteena. Siihen mikä olisi tehnyt teoksesta aidosti kiinnostavan, ei ole edes uskallettu ryhtyä.

Raninen lopettaakin oman lukunsa toteamalla, että ”Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilanderin kuva myöhäisrautakautisesta yhteiskunnasta on pääpiirteissään varsin samanlainen kuin tässä kirjoituksessa on esitetty. [...] Rautakauden ekologis-sosiaalis-taloudellisiin elämänpiireihin pureutuva tutkimus on monessakin suhteessa vielä lähempänä alkua kuin määränpäättä”. Tälle matkalle minä jään kiinnostuksella odottamaan jatkoa.

FT Sanna Lipkin on yliopistotutkija Oulun yliopistossa.